

Eugen Lovinescu. Omul sburător

Adriana Ecaterina ACHIMESCU

Doctorand Facultatea de Litere

Universitatea din București

e-mail:

ady_munteanu1990@yahoo.com

Title: Eugen Lovinescu. A literary figure

Abstract: The Lovinescian spirit is perfected when he accepts to lead a literary magazine, at which point a new generation of writers will debut, *Sburătorul* contributing fundamentally to its affirmation. Although the initiative of the publication of the magazine belongs to Liviu Rebreanu, and Ion Minulescu proposes the title, Lovinescu is the one who will deal with the publication and close collaboration with the writers.

Keywords: *Sburătorul*; literary circle; women's literature; renewal of literature.

Introducere

În 1919, E. Lovinescu lansează proiectul "Sburătorul", anunțând că este o revistă ce-și propune să îmbrățișeze diversitatea și că nu dorește să formeze un „grup”, ci „o atmosferă”, în care talentul și dorința de afirmare să poată să prindă formă. În această lumină, își exprimă ferm, cu aceeași convingere, dorința de a fonda un cenaclu, al cărui principiu să fie individualitatea. Se constituie, astfel, o comunitate de tineri scriitori, care sunt atrași de conceptul propus de marele critic: existența unor reuniuni, în care fiecare să aibă ocazia de a-și pune în evidență talentul și individualitatea, să fie acceptați ca atare și motivați să rămână în cercul acesta. Astfel, vor avea un cadru comun, cu un climat prielnic, ceea ce ar putea să pună în evidență pasiunea fiecăruia pentru creația literară.

Criticul literar acceptă prezența doamnelor în cadrul cenaclului său și le devine mentor, considerând că bogăția unei opere literare este dată de substanța sa, de valoarea estetică. Odată cu emanciparea autorilor dornici de crearea unor noi procedee de creație, putem observa că *Scriitoarea* reușește să se impună într-un univers literar, până nu demult monopolizat de domni și că operele lor vor cere apariția unui nou concept, acela de literatură feminină, până nu demult femonen izolat, rezumat de către critici la câteva încercări modeste. Cu toate acestea, literatura feminină din perioada interbelică nu a fost inferioară celei realizate de bărbați, dar marginalizarea acesteia, manifestată la începutul apariției ei, a fost o problemă de mentalitate socială. Sprijiniți de E. Lovinescu,

membrii sburătoriști (scriitori și scriitoare) vor genera o nouă identitate cultural-literară și vor da ființă unei noi literaturi.

Formația critică de început – metoda impresionistă

Metoda impresionistă este introdusă de E. Lovinescu, care-și fundamentează conceptul având la bază un modernism teoretic, ale cărui principale trăsături erau relativismul estetic, diferențierea și sincronismul. Critica lui literară, în etapa maturității, reliefează o evoluție spirituală și intelectuală, realizată printr-o teorie sigură a artei libere, ce se detașează de orice fel de încorsetare și se vede impusă strict de gustul fiecăruia.

Conceptul critic lovinescian nu are o formulă fixă, personalitatea sa constituindu-se în timp și cu ajutorul experiențelor, întrucât credințele sale sunt periodic revizuite, iar evoluția literară îi impune criticului o atentă concentrare asupra mijloacelor de analiză. Este momentul când el realizează că literatura este supusă unui proces de mutație și că își dorește să facă parte din acesta, venind în sprijinul scriitorilor tineri, care vor propune un nou tip de literatură.

Încă din tinerețe, E. Lovinescu susținea că un critic trebuie să dea dovadă de bunăvoință față de operă. Estetica pură are la bază principii pe care Lovinescu le promovează de-a lungul activității sale critice. Mergând în direcția impresionistilor, susține neîncetat ideea de rezistență față de orice doctrină, căci valoarea ei e relativă, deci, nu este indispensabilă. Singurul merit să demonstreze valoarea literaturii este timpul, iar valorile își vor găsi drumul către cititor, dacă se fixează în tradiție. Așadar, E. Lovinescu, impresionist, nu crede în sisteme sau doctrine, ci în faptul că o operă s-ar putea impune timpului, în lipsa transiterii unei emoții sau a unei valori: „E de observat că Lovinescu începe nu cu libertățile metodei, ci cu rigorile ei. Cea dintâi e autoritatea morală, fără de care actul critic n-are nicio justificare. A doua, dedusă din cea dinainte, e obiectivitatea. Pentru el, critica impresionistă e altceva: o artă călăuzită de principii morale și supusă rigorilor spiritului, mobilă în judecăți, dar nu arbitrară, pătrunzătoare, fină în observații de nuanță, ridicându-se la sinteză, la ceea ce e caracteristic și esențial în operă.”¹

Lovinescu face o legătură între gândirea clasică și principiile impresionismului pe care le promova. Susține cumpătarea și înțelepciunea, ca elemente definitorii ale unui critic care se dorește a fi impresionist, ceea ce ar presupune o analiză critică, ce se rezumă la esențial, la o impresie dominantă, care să reliefeze originalitatea operei, fără a renunța, însă, la spiritul de obiectivitate. Prin aceasta, mentorul de la *Sburătorul* redefinește noțiunea de impresionism, susținând conștiința morală și spiritul obiectiv: „Impresionismul meu e un proces firesc al unor spirite de a prinde dintr-odată și cu lesniciune părțile fundamentale, trăsăturile temeinice ale lucrurilor, ale oamenilor.”²

¹ Eugen Simion, *Scepticul mântuit*, vol I (București:Editura Cartea Românească, 1971), 169-170.

² E. Lovinescu, *Critice*, vol. I (București: Editura Minerva, 1979), 36.

O evoluție firească - amfitrion la Sburătorul

Spiritul lovinescian se desăvârșește atunci când acceptă să conducă o revistă de literatură, moment în care va debuta o nouă generație de scriitori, *Sburătorul* contribuind fundamental la afirmarea acesteia. Deși inițiativa apariției revistei îi aparține lui Liviu Rebreanu, iar Ion Minulescu propune titlul, cel care se va ocupa de apariția publicațiilor și de colaborarea strânsă cu scriitorii este Lovinescu.

Fiind prima revistă apărută după război, oferă oportunitatea colaboratorilor să scrie liber, fără să le impună sau să le indice vreo direcție. De altfel, mentorul refuză formulele categorice și se dedică exclusiv literaturii, care aderă la înțelegere și demnitate literară. Promovând noi forțe creatoare, Lovinescu își recunoaște dorința de a descoperi și sprijini tineri scriitori, fapt neobișnuit în epocă. Așadar, *Sburătorul* are ca obiectiv formarea unor noi forțe literare, care să aibă o singură virtute: talentul.

Un rol decisiv în reînnoirea literaturii îl are cenaclul *Sburătorul*. În vreme ce Titu Maiorescu își dedică întreaga critică în favoarea adevărului, în domenii precum cultură, drept, politică, amfitrionul sburătorist își propune sincronizarea literaturii române cu cea europeană. Pornind de la această idee, Lovinescu sprijină neîncetat experimentele în literatură, susținând elasticitatea modernismului printr-o acoperire spirituală largă. Se evoluează astfel de la lirism la obiectivitate, încurajându-se prozatorii care aduc în prim-plan viața urbană, civilizația modernă.

La ședințele *Sburătorului* putea lua parte orișicine, întrucât domnea o atmosferă de grup, de acceptare și de deschidere. Lecturile erau alese la întâmplare, neținând seamă de numele autorului lor, membrii cenaclului fiind complet absorbiți de evenimentul în sine.

Ședințele de duminică făceau parte din viața sburătoriştilor, care aveau un ritual, acela de a se întâlni într-o reuniune mondenă, unde se realizează literatură de calitate. În acest context, Lovinescu notează în *Agende* numele tuturor celor care îl vizitează, dar și evenimentele de seamă din viața cenaclului. Acest jurnal, ținut zilnic, este dovada existenței unei atmosfere puternic interesată de fenomenul literar. *Agendele* nu sunt singurele ce oferă informații despre cerc, chiar dacă notațiile lor sunt intime și descriu o familie numeroasă și pătimașă. Sburătoriştilii nu erau priviți ca simpli colaboratori literari, ci precum buni prieteni, care rămâneau la cină, după ședințele de duminică, sau alături de care se plimba după-amiaza în Cișmigiu. Din corespondențele participanților, dar și din confesiunile acestora, aflăm detalii despre viața secretă a cenaclului: „Sburătorul este un cerc spiritual, străin de orice acțiune practică, o grupare ce lasă membrilor ei o libertate absolută, un eclectism total.”¹

Părerile erau împărțite în ceea ce-l privește pe amfitrion. Hortensia Papadat-Bengescu susținea că este un *om de educație*, în vreme ce M.

¹ *Ibidem*, 91.

Dragomirescu îi remarcă eleganța și indulgența, dar și neputința de a lega relații de prietenie cu alți scriitori.

Cei care au frecventat cercul au un numitor comun, prin faptul că toți beneficiau de aceeași ospitalitate din partea mentorului. Declarațiile scriitoarelor sunt cele ce se remarcă, Sorana Țopa mărturisind că amfitrionul a invitat-o la ședințele de duminică, în ciuda timidității sale, ba chiar o ajută să depășească un moment neplăcut, atunci când se vede nevoită să citească la prima ședință, dar ea nu avea niciun material pregătit. Salvarea vine din partea mentorului, care îi înmânează o scrisoare, pe care tânăra i-o scrisese atunci când plecase la București și, astfel, un moment ce ar fi putut fi stânjenitor se transformă într-un real succes. Avem și alte mărturisiri ale ajutorului necondiționat pe care criticul Lovinescu îl oferă.

Hortensia Papadat-Bengescu va scrie un roman pe care nu intenționa să-l redacteze, căci amfitrionul anunță în cadrul unei ședințe că lucrează la un astfel de proiect. Pusă în fața faptului împlinit, la reuniunea următoare citește un fragment din acesta.

G. Călinescu descrie, în *Istoria sa*, modalitatea prin care cineva putea să accedă în locuința criticului. Întrucât acesta dorea să promoveze tinerele talente, nu se arată surprins de vizitele necunoscuților, care îi apăreau la ușă, fără niciun anunț în prealabil. Va răspunde pe loc, cu amabilitatea caracteristică, încercărilor lor scriitoricești, realizând o scurtă caracterizare a acestora. De cele mai multe ori, Lovinescu este pus în fața unor situații inedite: primește fragmente de opere care nu sunt semnate, regăsește în salon figuri pe care nu le recunoaște, primește telefoane anonime. Toți acești solicitanți necunoscuți se bucură de o bunăvoință surprinzătoare, a omului care caută numai talent și care publică în *Sburătorul* aceste opere anonime: „Lovinescu ține, într-o epocă de lupte literare și ideologice, un salon literar deschis oricui, fără a avea prejudecăți de niciun fel. La început, cercul din jurul criticului este eclectic, nu se poate vorbi despre o estetică sau o ideologie comună. Mai târziu, când cercul se consolidează și începe să fie frecventat cu regularitate de un număr de scriitori cu vederi literare cât de cât comune, *Sburătorul* începe să însemne o direcție, o opțiune spirituală. Opțiunea nu implică însă sacrificarea individualității sau vreo constrângere estetică.”¹

În ceea ce privește psihologia grupului sburătorist, amfitrionul mărturisea într-un interviu pentru *Universul literar* că, la baza acesteia, se află respectul pentru diversitate, acesta fiind singurul principiu pe care-l susține. Se produce, astfel, o modalitate de relaționare între oameni care au perspective literare total diferite, dar care activează în cadrul cenaclului, în planul esteticului și al modernismului.

Agendele literare ale amfitrionului oferă informații deosebit de importante în ceea ce privește cenaclul *Sburătorul*. Deși nu a vrut niciodată să le publice,

¹ Eugen Simion, *Scepticul mântuit*, vol I, 93.

Lovinescu păstrează aceste jurnale intime, în care își notează ședință de ședință numele participanților, realizând scurte caracterizări ale comportamentelor lor. Aceste însemnări demonstrează că era totuși sceptic în ceea ce-i privește pe membrii sburătorști, notându-și adevăratele gânduri, însoțite adesea de ironie. Ceea ce se poate remarca este că Lovinescu nu discută niciodată despre sine, ci exclusiv despre ceilalți, însemnându-și în *Caiete* reacțiile pe care le surprinde în timpul ședințelor de duminică. Aceste *Agende* sunt asemenea unor cronici seci, care notează esențialul, în care se mai înserează pe alocuri izbucniri afective: „Amfitrionul nu-i cruță în paginile acestor caiete. Camil Petrescu este tot mărunț, tot insuportabil, sau mai infatuat ca oricând, în vreme ce C. Baltazar este sinistru, insistent și cleptomant, în vreme ce Fundoianu este o lamentabilă javră, iar Ion Pillat penibil de fals. Nici damele nu scapă de judecata aspră a mentorului. Sandra Movilă este rea, absurdă și ascunsă, Agepsina Macri Eftimiu e aprigă de bani, iar Zoe Verbiceanu o mahalagioaică.”¹

Membrii *Sburătorului* sunt, în multe cazuri, incompatibili și din aceasta decurge și o oarecare agresivitate, notată în *Agende* de către amfitrion. Situațiile în care sunt implicate agresivitatea și antisemitismul îl deranjează nespun pe critic, care blamează asemenea atitudini, calitatea estetică a operei primând.

Concluzii

Putem conchide că notațiile din *Agende* ne oferă o altă perspectivă asupra stilului criticului literar, dacă avem în vedere *Memoriile* și *Criticele*. Este evident că jurnalul este intim, întrucât Lovinescu nu-și cenzurează emoțiile, dând dovadă de patimă atunci când le atribuie adjective sburătorștilor. Este dovada clară că existau relații tensionate între scriitori, deși același Lovinescu, care îi judecă dur în *Caiete*, îi ridică în *Critice* și *Memorii*. Ceea ce trebuie cititorul să înțeleagă este că maestrul nu era un ipocrit, ci doar un om, care reacționa în anumite situații tensionate, neputând să-și stăpânească supărarea: „Criticul, obișnuit de acum cu oamenii de litere și cu suspiciunile, orgoliile lor nemăsurate, își revarsă amărăciunea în jurnalul ascuns în sertar.”²

Sub mentoratul lui E. Lovinescu, scriitorii renunță la prejudecăți și acceptă prezența autoarelor la ședințele de duminică, legându-se, în timp, frumoase colaborări literare, dar, mai ales, prietenii.

References:

Surse primare

Lovinescu, E. *Critice*. vol. I. București: Editura Alcalay, 1915.
----- *Critice*. vol. II. București: Editura Alcalay, 1923.

¹ *Ibidem*, 95.

² *Ibidem*, 97.

- . *Istoria literaturii române contemporane I. Evoluția ideologiei literare*. București: Editura Ancora, 1926.
- . *Istoria literaturii române contemporane II. Evoluția poeziei lirice*, Editura Ancora, București, 1927
- . *Istoria literaturii române contemporane IV. Evoluția prozei literare*. București: Editura Ancora, 1928.
- . *Memorii 1900-1916*. București: Editura Cugetarea, 1930.
- . *Aqua forte*. București: Editura Contemporană, 1941.
- . *Sburătorul. Agende literare*, vol. I-IV. București: Editura Minerva, 1993-2000.
- . *Sburătorul. Agende literare*, vol. V. București: Editura Coresi, București, 2001.
- . *Sburătorul. Agende literare*, vol. VI, Editura Academia Română, București, 2002.

Surse secundare

- Patraș, Antonio. *E. Lovinescu și modelele românești și europene ale criticii interbelice*. București: Editura Muzeului Național al literaturii române, 2013.
- Patraș, Antonio. *Scritorul și umbra sa. Geneza formei în literatura lui E. Lovinescu*. Iași: Editura Institutul european, Iași, 2013.
- Simion, E., *Scepticul mântuit*. vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1971
- Simion, E. *Scepticul mântuit*. vol. II. București: Editura Univers Enciclopedic, 2016
- Tudurachi, Ligia. *Grupul Sburător. Trăitul și scrisul împreună în cenaclul lui E. Lovinescu*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2019.
- Zaharia-Filipaș, Elena. *Studii de literatură feminină*. București: Editura Paidea, 2004.

BIONOTE:

Adriana Ecaterina ACHIMESCU is a Romanian language and literature Teacher and a PhD student at the Faculty of Letters, University of Bucharest. Her areas of research are interwar literature, women's literature, postmodern literature and philosophy.

Article history

Received: 29.03.2023	Reviewed: 22.05.2023	Accepted: 25.05.2023	Available online: 5.06.2023
--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	---------------------------------------